การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา

Change of Way of Life, Society, Economic, and Environment of Para Rubber Farmer in Payao Province

สุดเขตร ชาติพันธ์[1]
วรรณะ รัตนพงษ์[2]

[1]ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
[2]อาจารย์ ดร. สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มการปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา 2) ศึกษาความรู้ความเข้าใจในการปลูกยางพาราของเกษตรกรโดยครอบคลุม ในด้านความรู้ในการปลูก การดูแลรักษา และการกรีดน้ำยาง 3) ศึกษาผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ 4) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยา เก็บข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา โดยมีแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากการปลูกยางพาราเกษตรกรที่ปลูกยางพารามีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านสังคม โดยเกษตรกรผู้ปลูกยางพารารู้จักสกย. และได้ประสบการณ์มากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.37) ภายหลังจากการปลูกยางพารา เกษตรกร ผู้ปลูกยางพาราได้เข้าร่วมอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ในการปลูกยางมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.27) ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน เช่น กลุ่มผู้ปลูกยางพารา (ค่าเฉลี่ย 4.26) ส่วนการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจภายหลัง จากการปลูกยางพาราเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม (ค่าเฉลี่ย 4.16) ทำให้ราคาที่ดินที่ปลูกยางพาราเพิ่มสูงขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.10) เกษตรกรผู้ปลูกยางพารา มีหนี้สินลดลง (ค่าเฉลี่ย 3.97)

การเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อมภายหลังจากการปลูกยางพารา พบว่า พื้นที่ที่เคยเป็นที่รกร้างเสื่อมโทรมมีความเขียวขจี อากาศดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.97) พื้นที่ทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.95) สภาพภูมิอากาศดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.90) เกษตรที่ปลูกยางพาราส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับ การปลูกยางพารา ในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยา พบว่า ความคาดหวังของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ประสบการณ์ในการอบรมด้านยางพารา จำนวนแรงงานที่มีประสบการณ์ในการกรีดยางพารา หนี้สิน อายุของเกษตรกร และรายได้จากการขายยาง เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยาในระดับปานกลาง (R=0.607) ซึ่งสามารถอธิบายความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 36.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05 (R^2= 0.369; α<0.05)

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เกษตรกรที่ปลูกยางพารา

Abstract

This study of Change of Way of Life, Society, Economic, and Environment of Para Rubber Farmer in Payao Province. Results of the study revealed the following:

1) The respondents had social change after growing Para rubber in which they had increased experience and were familiar with office of the Rubber Replanting Aid Fund ($\bar{x}$ =4.37). They attended a training to increase knowledge about Para rubber growing ($\bar{x}$ =4.27). They formed a Para rubber growing group to help one another and elevate quality of life of people in community ($\bar{x}$ =4.26). For economic change, the respondents had increased incomes ($\bar{x}$ =4.16). and the price of Para rubber plantation area was increased ($\bar{x}$ =4.10). The respondents had decreased debit ($\bar{x}$ =3.97). For environmental change, it was found that the area where it used to be deteriorated become to be green with good air ($\bar{x}$ =3.97), Besides, the agricultural area there was abundant more than ever and the climate was better than before ($\bar{x}$ =3.97).

2) Most of the respondents had a low/lowest level of knowledge about Para rubber growing.

3) The following were factors having influence on the impacts of Para rubber growing of the respondents: training experience on Para rubber, a number of workforces having experience in Para rubber tree trapping, debts, age of the respondent, and an income earned from Para rubber selling. All of these were variables having influence on the impacts of Para rubber growing which was found at a moderate level. This could explain the statistically significant relationship with the impacts of Para rubber growing of the respondent (36.90%) at 0.05 (R2=0.369; $\alpha<0.05$).

Keywords : Change of Way of Life Para Rubber Farmer

บทนำ

ยางพาราเป็นสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่ทำรายได้ให้ประเทศจำนวนมาก สถานการณ์การปลูกยางพาราในปี 2556 พบว่า มีการปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้น โดยปลูกมากที่สุดในภาคใต้ 12.20 ล้านไร่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 540,000 ไร่ ภาคกลาง 2.30 ล้านไร่ ภาคเหนือ 1.04 ล้านไร่ รวมทั้งประเทศ 19.28 ล้านไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร, 2556) ให้ผลผลิตจากต้นยางพารา รวม 3.66 ล้านตัน (สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร, 2556)

ปัจจุบันยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่เกษตรกรทั่วประเทศไทยให้ความสนใจและต้องการปลูกเป็นอย่างมาก และรัฐบาลได้ให้การส่งเสริมการปลูกยางพาราในทุกภาคของประเทศ นับเป็นพืชที่มีอนาคตสดใส เนื่องจากทั่วโลกยังมีความจำเป็นในการใช้ยางพาราอยู่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่อัตราการขยายตัวของปริมาณการผลิตและการใช้ยางพาราหรือยางธรรมชาติ เฉลี่ยร้อยละ 4.5 ต่อปี คาดการณ์ว่าปริมาณการใช้ยางธรรมชาติของโลกในปี 2558 จะสูงถึง 10.6 ล้านตัน

จังหวัดพะเยามีการนำยางพาราเข้ามาปลูก เมื่อปี 2533 ที่อำเภอเมือง อำเภอภูซาง และอำเภอปง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย ได้จัดทำโครงการส่งเสริมการปลูกยางพาราบนที่ดอย เพื่อเป็นการสร้างป่า ลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน แรกเริ่มมี

ผู้เข้าร่วม 48 ครัวเรือน ในปี 2539 มีสวนยางที่สามารถกรีดได้ อยู่จำนวน 31 ครัวเรือน ปัจจุบันมีสวนยางที่ให้ผลผลิต จำนวน 1,158 ไร่ จากจุดเริ่มต้นในการนำยางเข้ามาปลูกที่บ้านทุ่งกล้วย อำเภอภูซางเมื่อปี 2533 โดยมีการส่งเสริมโดยภาครัฐและเกษตรกรที่สนใจปลูกยางพาราด้วยตนเอง ปัจจุบันจังหวัดพะเยามีเนื้อที่ปลูกยางแล้วประมาณ 70,000-80,000 ไร่ (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดพะเยา, ธันวาคม 2553)

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีการปลูกยางพาราเป็นจำนวนมากในภูมิภาคอื่นๆ ทั้งในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคเหนือมีจังหวัดพะเยาเป็นแหล่งปลูกยางพาราที่มีพื้นที่มากที่สุด มีการเปลี่ยนพืชเดิมที่เคยปลูกมาเป็นยางพารา ในระยะที่ผ่านมายังไม่มีผลการศึกษาที่ชี้ชัดว่าเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยางพารามากน้อยเพียงไร เกษตรกรได้รับผลกระทบจากการปลูกยางพาราอย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อผลกระทบจากการปลูกยางพารา ดังนั้นจากคำถามข้างต้นจึงนำไปสู่การวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยจะได้มาซึ่งองค์ความรู้ เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการปลูกยางพาราและนำข้อมูลไปใช้ในการกำหนดนโยบายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และแนวโน้มการปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจในการปลูกยางพาราของเกษตรกร โดยครอบคลุมในด้านความรู้ในการปลูก การดูแลรักษา และการกรีดน้ำยาง
3. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา

ประชากรในการวิจัย คือ เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมโดยใช้สูตรของ Taro Yamane จากประชากรผู้ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา ครอบคลุม 9 อำเภอของจังหวัดพะเยา ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 3,547 คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 359 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัย แบ่งออกเป็น 5 ตอน ครอบคลุมคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านสถานการณ์และแนวโน้มการปลูกยางพารา ข้อมูลด้านความรู้ในการปลูกยางพารา ข้อมูลด้านความคาดหวังในการปลูกยางพารา ตลอดจนผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา ในด้านคุณภาพของเครื่องมือได้นำเสนอประธานกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการที่ปรึกษา เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหา (content validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (reliability) ผลการวิเคราะห์ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (coefficient of alpha) เท่ากับ 0.920

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ภายหลังจากการกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม ได้มาซึ่งจำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 359 ราย จากนั้นหาสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละอำเภอ โดยจำแนกจากสัดส่วนของผู้ให้ข้อมูลในแต่ละอำเภอเพื่อตอบแบบสอบถาม เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยและผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแล้ว นำแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมทั้งหมดไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ซึ่งสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1. ศึกษาสถานการณ์และแนวโน้ม โดยวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research)

2. สถิติพรรณนา อันได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในด้านสถานการณ์การปลูกยางพารา ประสบการณ์ในการปลูกยางพารา ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรม ข้อมูลด้านความคาดหวัง ความรู้และผลกระทบจากการปลูกยางพารา

3. วิเคราะห์ความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา และผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรกร ได้ใช้เกณฑ์เกณฑ์นิยมของ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธ์ (2540:280) มาประยุกต์ใช้โดยแบ่งเกณฑ์การวัดระดับความรู้โดยคิดเป็นร้อยละ

4. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรกร โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณแบบขั้นตอน (stepwise multiple regression analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. สถานการณ์และแนวโน้มการปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ปลูกยางพารา ส่วนใหญ่ ปลูกยางพาราไม่เกิน 20 ไร่ กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินอยู่ในเขต สปก. นิยมใช้พันธุ์ยางพาราที่ปลูกคือ RRRM600 มีจำนวนยางพาราที่ปลูกน้อยกว่า 1,000 ต้น มีต้นทุนด้านค่าพันธุ์ยางพาราระหว่าง 5,001 - 10,000 บาท ต่อไร่ และมีค่าใช้จ่ายในการปลูกยางพาราระหว่าง 3,001 - 5,000 บาท เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในการกรีดยางพาราน้อยกว่า 100 บาทต่อต้น

นอกจากนี้การศึกษายังพบว่า เกษตรกรมีระยะเวลาที่เริ่มกรีดยางจนถึงปัจจุบัน ระหว่าง 1 - 3 ปี ในครอบครัวมีแรงงานที่มีประสบการณ์ในการกรีดยางพารา จ่ายค่าแรงงานกรีดยางพาราระหว่าง 101 - 500 บาท ต่อวัน ส่วนใหญ่ยางที่ขายเป็นยางก้อนถ้วย มีรายได้จากการขายยางระหว่าง 1,001 - 5,000 บาทต่อเดือน มีเงินออมระหว่าง 5,001 - 10,000 บาท มีหนี้สินในการกู้ยืมในการปลูกยางพาราโดยมีแหล่งเงินกู้คือ ธนาคารเพื่อการเกษตร

ส่วนใหญ่ เข้าร่วมกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรที่ปลูกยางพารา เคยเข้าร่วมอบรมเกี่ยวกับการปลูก การดูแลรักษา การกรีดยางพารา เกษตรกรมีที่ปรึกษาในการปลูกยางพารา ซึ่งมีแหล่งรับรู้ข่าวสารยางพาราจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการปลูกยางพาราคือ คนในครอบครัว สภาพหนี้สินหลังการปลูกยางพารา พบว่า เกษตรกรสามารถปลดหนี้ได้บางส่วน ลักษณะสภาพพื้นที่ปลูกได้เปลี่ยนจากพืชเดิมที่เคยปลูก มาปลูกยางพารา

2. ความรู้ความเข้าใจในการปลูกยางพาราของเกษตรกรโดยครอบคลุม ในด้านความรู้ในการปลูก การดูแลรักษา และการกรีดน้ำยาง

เกษตรที่ปลูกยางพาราส่วนใหญ่ร้อยละ 31.80 มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในระดับน้อยที่สุด รองลงมาร้อยละ 20.10 มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในระดับน้อย ร้อยละ 19.20 มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในระดับปานกลาง ร้อยละ 18.10 มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในระดับมาก มีเพียงร้อยละ 10.90 มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในระดับมากที่สุด

3. ผลกระทบจากการที่ปลูกยางพาราของเกษตรกรในจังหวัดพะเยาครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านสังคม

ภายหลังจากการปลูกยางพาราเกษตรกรที่ปลูกยางพารามีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านสังคม ในระดับปานกลางถึงมากที่สุดในประเด็นเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา รู้จักสกย. และได้ประสบการณ์มากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.37) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราได้เข้าร่วมอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ในการปลูกยางมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.27) ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.26) หน่วยงานภาครัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาถนนเข้าสู่พื้นที่เกษตรมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.07) ส่งผลให้มีเกษตรกรคนอื่นๆ ปลูกยางพาราตามกัน (ค่าเฉลี่ย 4.03) สมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารากลับมาทำงานในชุมชนและมีการก่อตั้งโรงงานรับซื้อและแปรรูปผลผลิตจากยางพาราในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.02) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราได้รับสวัสดิการจากการเข้ารวมกลุ่มยางพารา (ค่าเฉลี่ย 3.94) สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่การเกษตรมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.74) มีการอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของคนต่างถิ่นเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.72) มีการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.59) มีปัญหาความปลอดภัยในชุมชนลดลง เช่นมีปัญหาการลักขโมย (ค่าเฉลี่ย 3.55)

3.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ

เกษตรกรที่ปลูกยางพารามีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจในระดับปานกลางถึงมากที่สุดในประเด็นภายหลังจากการปลูกยางพาราเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม (ค่าเฉลี่ย 4.16) ทำให้ราคาที่ดินที่ปลูกยางพาราเพิ่มสูงขึ้น (ค่าเฉลี่ย 4.10) เกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีหนี้สินลดลง (ค่าเฉลี่ย 3.97) เกิดการจ้างงานคนในชุมชนเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.96) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราสามารถซื้อรถจักรยานยนต์ได้ด้วยเงินสด (ค่าเฉลี่ย 3.68) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราต้องเสียเงินเพื่อซื้อเครื่องจักรกลทางการเกษตรเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.64) เกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีรายได้จากกการรับจ้างกรีดยางเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งช่องทาง (ค่าเฉลี่ย 3.89) เกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีเงินออมมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.77) ปัจจัยทางการเกษตรในชุมชนมีราคาสูงขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.75) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราสามารถเช่าซื้อรถยนต์ได้ (ค่าเฉลี่ย 3.74) เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราสามารถชำระหนี้สินทั้งหมดที่มีได้ (ค่าเฉลี่ย 3.70) เกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีที่ดินถือครองมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.52)

3.3 การเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อม

เกษตรกรที่ปลูกยางพารามีการเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อมภายหลังจากการปลูก

ยางพาราในระดับปานกลางถึงมากที่สุดในประเด็น พื้นที่ที่เคยเป็นที่รกร้างเสื่อมโทรม มีความเขียวขจี อากาศดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.97) พื้นที่ทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.95) สภาพภูมิอากาศดีขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.90) การปลูกยางทำให้มีการพัฒนาพื้นที่ป่าเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.87) ดินและน้ำมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.81) มีฝนตกต้องตามฤดูกาล (ค่าเฉลี่ย 3.75) ได้ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร (ค่าเฉลี่ย 3.73) ปริมาณน้ำฝนเพิ่มขึ้น (ค่าเฉลี่ย 3.68) ได้มีน้ำเสียจากการทำยางแผ่น (ค่าเฉลี่ย 3.36)

4. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยา

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบจากการปลูกยางพาราของเกษตรในจังหวัดพะเยา ผลการวิเคราะห์พบว่า ตัวแปรที่สามารถอธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการได้รับผลกระทบจากการปลูกยางพาราได้สูงสุด คือ รายได้จากการขายยาง อายุของเกษตรกร หนี้สิน จำนวนแรงงานที่มีประสบการณ์และประสบการณ์ในการอบรมด้านยางพารา โดยสามารถอธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลกับการได้รับผลกระทบจากการปลูกยางพาราได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลงตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยา ซึ่งผลการวิจัยมีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1. จากการศึกษาพบว่า ความคาดหวังของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีความสัมพันธ์กับผลกระทบจากการปลูกยางพารา จากทฤษฎีความคาดหวังโดย Bartal and Matin (พิไลวรรณ จันทรสุกรี, 2540) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความคาดหวังตามแนวคิดของ Vroom ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) ความคาดหวังในความพยายามต่อการกระทำหรือการปฏิบัติงาน หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าว่าตนเองพยายามต่อกระทำพฤติกรรมได้ตามความสามารถแล้วโอกาสที่จะกระทำสิ่งนั้นได้สำเร็จมีมากน้อยเพียงใด เป็นการคิดก่อนจะทำสิ่งต่าง ๆ ว่าสามารถทำได้หรือไม่ 2) ความคาดหวังในการกระทำต่อผลลัพธ์หรือผลของการปฏิบัติงาน หมายถึง การที่บุคคลคาดหวังไว้ล่วงหน้าก่อนกระทำพฤติกรรมว่าถ้าหากกระทำพฤติกรรมนั้นแล้วจะได้ผลลัพธ์แก่ตนเองในทางที่ดีหรือไม่ 3) ความคาดหวังในคุณค่าของผลลัพธ์หรือรางวัล หมายถึง คุณค่าจากผลของการกระทำ

ที่เกิดแก่บุคคลที่แสดงพฤติกรรมนั้น ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า เกษตรกรมีความคาดหวังต่อการปลูกยางพาราส่งผลให้เกิดความพยายามในการปฏิบัติงาน คาดหวังในผลลัพธ์ของการปลูกยางพารา ส่งผลให้เกิดความตั้งใจในการปฏิบัติงาน จึงได้รับผลกระทบในเชิงบวกทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลมาจากการปลูกยางพารา

อย่างไรก็ตามผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรที่ปลูกยางพาราในจังหวัดพะเยาส่วนใหญ่ภายหลังจากปลูกยางพาราเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าหากเกษตรกรมีความคาดหวังในการปลูกยางพารามาก ย่อมทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ซึ่งอธิบายโดยทฤษฎีความคาดหวังได้ว่า บุคคลจะทุ่มเทความพยายามในการทำงานหรือไม่ขึ้นอยู่กับการพิจารณาองค์ประกอบทั้งสามภายใต้สถานการณ์ที่กำหนด มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีความคาดหวังเสมอ ความคาดหวังจึงเปรียบเสมือนเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่ละบุคคลก็มีความคาดหวังไม่เท่ากันในแต่ละช่วงเวลาหรือสถานการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะที่สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง ในการศึกษาครั้งนี้จึงอธิบายได้ว่าความคาดหวังจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา

2. จากการศึกษา พบว่าภายหลังจากปลูกยางพาราได้ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร สภาพภูมิอากาศดีขึ้นและจากการปลูกยางพาราพื้นที่ทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจาก ยางพาราใช้สารเคมีในการปลูกและดูแลรักษาต้นยางในปริมาณที่น้อยกว่าการปลูกพืชไร่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการปลูกพืช จากพืชไร่มาปลูกยางพาราทำให้เกษตรกรใช้สารเคมีลดลง ในขณะเดียวกันยางพาราเป็นไม้ยืนต้น สามารถฟอกอากาศสร้างออกซิเจน จึงทำให้สภาพภูมิอากาศดีขึ้นผลการศึกษาสอดคล้องกับ สุพจน์ เทียมเมฆา (2550)

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ปลูกยางพาราเห็นว่า การปลูกยางพาราไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างปกติ มีความสงบร่มรื่นดีเกษตรกรเห็นว่า การที่มีผู้ริเริ่มปลูกยางพาราในชุมชนของตนส่งผลทำให้มีผู้ปลูกยางพาราตามกันเป็นจำนวนมาก สำหรับขนบธรรมเนียมหรือประเพณีท้องถิ่นไม่มีการเพิ่มขึ้นเลยหลังการทำสวนยางพารา เช่น การปลูกข้าวจะมีประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว หลังการปลูกยางพาราไม่ทำให้มีการก่อตั้งโรงงานรับซื้อและแปรรูปผลผลิตจากยางพาราในชุมชนเพิ่มขึ้นจากในอดีต นอกจากนั้นเกษตรกรที่ปลูกยางพาราเห็นว่าการปลูกยางพาราไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม การปลูกยางพารามีผลต่อ

การเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำฝนบ้าง คือทำให้ปริมาณน้ำฝนเพิ่มขึ้นจากการปลูกยางพารา และพบว่ามีปริมาณสัตว์ปีกและแมลงเพิ่มขึ้นในพื้นที่สวนยาง การปลูกยางพาราไม่ส่งผลกระทบต่อการปลูกพืชไร่ การทำสวนผักและผลไม้ดั้งเดิมในท้องถิ่น และไม่มีการตั้งโรงงานรับซื้อและแปรรูปผลผลิตจากยางพาราในชุมชน จึงไม่เกิดมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3. จากการศึกษาผลกระทบจากการที่ปลูกยางพาราของเกษตรกรในจังหวัดพะเยา พบว่า ภายหลังจากการปลูกยางพาราเกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีรายได้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม (ค่าเฉลี่ย 4.16) ผลการศึกษาสอดคล้องกับ อร จุนถิระพงศ์ (2541) พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับผลกระทบด้านสังคม ที่มีต่อเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า กลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง มีสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หลังจากเปลี่ยนมาปลูกยางพารา จากทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) กล่าวไว้ว่า หากคิดพึ่งตนเองอาจไม่สามารถสนองความต้องการของตนได้มากนัก จึงต้องอาศัยบุคคลอื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น โดยทุกคนต่างแสวงหาผลตอบแทนที่พวกเขาพอใจทั้งที่รู้ตัวเองและไม่รู้ตัว จากความสัมพันธ์นั้น ๆ การที่บุคคลยังคงดำรงรักษาความสัมพันธ์หนึ่ง ๆ ไวต่อไป ก็เพราะทั้ง 2 ฝ่ายต่างได้รับผลตอบแทนที่แต่ละฝ่ายพอใจ การมีความสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นการสร้างพันธะ สำหรับตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ดังนั้นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Interaction Process) ทั่ว ๆ ไปก็คือ "กระบวนการแลกเปลี่ยน" นั่นเอง (พรพิสิษฐ์ วรวรรณ, 2535) ในขณะที่ Homans (1950) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดการรวมกลุ่มว่ามีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ มีกิจกรรม (Activity) การปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentiment) โดยHomans (1961) ได้ให้ความสำคัญแก่กระบวนการของการเสริมแรง (Process of Reinforcement) ในการอธิบายการปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์ โดยเสนอว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ การที่บุคคลหนึ่งๆ จะกระทำพฤติกรรมไปในทางใดทางหนึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับรางวัลหรือการลงโทษที่เขาจะได้รับจากการกระทำของบุคคลอื่นที่เกี่ยวพันอยู่ ในที่นี้รางวัล (Reward) ก็คือ การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ส่วนการลงโทษ (Punish) ก็คือ การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) ทั้งนี้สิ่งที่ Homans ใช้เป็นเครื่องชี้วัดเพื่อสนับสนุนเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคล และกระบวนการของการเสริมแรงดังกล่าวก็คือ ปริมาณของการกระทำ (Quantity of Activity) และระดับคุณค่าของการกระทำ (Value of Activity)

การที่บุคคลจะพิจารณาเลือกกระทำการใดกระทำการหนึ่งในเชิงปริมาณกันนั้น Homans ใช้หลักทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Principle) อธิบายว่าบุคคลจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลกำไร (Profit = Cost-Reward) มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับยางพาราในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) ควรมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรในการปลูกยางพารา โดยพิจารณาพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ตามความต้องการของเกษตรกร

1.2 รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนเกษตรกรในกระบวนการผลิตยางพาราตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำของกระบวนการผลิต เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร

1.3 การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบจากการปลูกยางพาราที่เกษตรกรได้รับ จึงพบว่า การปลูกยางพารามีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม ดังนั้นควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ควรมีการกำหนดภาษีสิ่งแวดล้อม (Environmental Tax) และการทำประชาพิจารณ์ เพื่อหาแนวทางในการกำหนดภาษีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถยอมรับได้ โดยเฉพาะลำน้ำสายต่างๆ ควรมีการประเมินมูลค่าลำน้ำเก็บเพื่อกำหนดอัตราที่เหมาะสมในการเก็บภาษีจากผู้ใช้น้ำ เพื่อนำมาควบคุมและสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ลำน้ำตระหนักถึงความสำคัญและดูแลรักษาลำน้ำมากขึ้น

1.4 การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงผลกระทบจากการปลูกยางพาราจึงพบว่าการแปรรูปยางพาราเป็นยางแผ่นมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ดังนั้นควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม มาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปลูกยางพารา ควรมีการนำแนวคิดผู้ก่อมลภาวะเป็นผู้จ่าย (Polluters Pay Principle: PPP) มาใช้เป็นแนวคิดในการจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการก่อมลภาวะจากเกษตรกรผู้ผลิตยางแผ่นโดยคิดค่าธรรมเนียมต่อปริมาณยางแผ่น หรืออาจจัดเก็บในรูปแบบภาษีเกษตรกรในการปลูกยางพาราต่อต้น และนำรายได้ที่ได้จากการจัดเก็บค่าธรรมเนียมนั้นไปบำบัดน้ำเสียและมลภาวะจากการทำยางแผ่น

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ

2.1 จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ขายยางก้อนถ้วย ซึ่งได้ราคาต่ำเมื่อเทียบกับการขายยางแผ่น เนื่องจากเกษตรกรขาดความรู้ในการทำยางแผ่น ดังนั้นกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตยางแผ่น

2.2 จากการศึกษาพบว่า การผลิตยางแผ่น ก่อให้เกิดน้ำเสียสู่สภาพแวดล้อมในพื้นที่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรมีบทบาทในการสนับสนุนกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) ในการจัดตั้งโรงงานรับซื้อน้ำยางเพื่อผลิตยางแผ่น โดยมีระบบการบำบัดน้ำเสียที่มีมาตรฐาน ถูกต้องตามหลักวิชาการ ลดมลภาวะทางน้ำจากการผลิตยางแผ่น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกยางพารายังมีความรู้ในด้านการปลูกยางพาราในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการวิจัยและพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตน้ำยาง ตลอดจนพัฒนาศักยภาพด้านทักษะการปลูกและกรีดยางพารา

3.2 การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวนี้เป็นการศึกษาผลกระทบในมิติของการรับรู้ของเกษตรในจังหวัดพะเยา ซึ่งมีจุดเด่นในเชิงของการรับรู้หรือรู้สึกของเกษตรกรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายหลังการกรีดยาพารา แต่การประเมินในมิติของการรับรู้ดังกล่าวมีจุดอ่อนด้านข้อมูลสารสนเทศที่เป็นรูปธรรมในเชิงปริมาณ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาระยะยาว และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา (Time series analysis)

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. **การปลูกยางพารา** คำแนะนำที่ 9 กรุงเทพฯ กรมส่งเสริมการเกษตร. 45 หน้า.

_____. **คู่มือภาควิชาพืชศาสตร์ วิชายางพารา** สำหรับเจ้าหน้าที่การเกษตรในภาคใต้ โครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้ กรมส่งเสริมการเกษตร. 188 หน้า.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธ์. (2540). **ระเบียบวิจัยทางสังคมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: เจริญผล.

ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหัทยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาซันนา. (2542). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พลเดช ปิ่นประทีป. (2545). **ภาพรวมชุมชนเข้มแข็ง.** (ระบบออนไลน์) แหล่งที่มา http://www.rakbankerd.com/01_jam/thaiinfor/country_info/index.html?topic_id=812&db_file=

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน. ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

ภราดร สยังกูล. (2551). **ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและพฤติกรรมการดูแลสวนยางพาราหลังเปิดกรีดของเกษตรกร : กรณีศึกษาตำบลคำสะอาด อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร.** สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พิไลวรรณ จันทรสุกรี. (2540). **ความคาดหวังในงานของนักศึกษาพยาบาลปีที่สี่ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีในเขตภาคเหนือ.** ปริญญาโท(การบริหารการพยาบาล). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร. (2556). **สถานการณ์ยางพารา.** ระบบออนไลน์ แหล่งที่มา http://www.rubberthai.com/rubberthai/.

สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร. (2556). **สถิติยางพารา.** ระบบออนไลน์ แหล่งที่มา http://www.rubberthai.com/statistic/stat_index.htm

สุจินดา พิมลี. (2555). **การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของครัวเรือนและชุมชนเกษตรกร ที่ปลูกยางพารา ใน อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุพจน์ เทียมเมฆา. (2550). **ความคิดเห็นของเกษตรกรที่ปลูกยางพาราเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ใน ตำบลน้ำโสม อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี.** มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.